

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
КАТЕДРА ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

ПОЛИТИЧКЕ ИНСТИТУЦИЈЕ И ПОЛИТИЧКА
КУЛТУРА

- ДИПЛОМСКИ РАД -

Ментор:

Проф. др Мирослав Младеновић

Редовни професор

Студент:

Душан Панајотовић

356/12

Београд, 2023.

САДРЖАЈ

1. Увод	4
2. Појам политике.....	6
3. Појам културе	10
4. Политичке институције	13
4.1 Улога демократије у остваривању функције политичких институција	13
4.2 Организација власти.....	15
4.2.1 Законодавна власт	15
4.2.2 Извршна власт.....	18
4.2.3 Судска власт.....	21
5. Политичка култура	23
5.1 Појам политичке културе.....	23
5.2 Типологија политичке културе	25
5.3 Повезаност политичке културе са политичким структурама	29
5.4 Носиоци политичке културе	31
6. Закључак	33
7. Литература	34

1. Увод

У овом раду ћемо, сходно назначеној теми посветити пажњу односу политичких институција и политичке културе како се ради о сложеној теми комплексном односу ова два феномена прво ћемо појмовно разјаснити две основне категорије овог рада: политичке институције и политичке културе. Како се ради о сложеном односу који може бити корелативни и каузални ми ћемо се сходно захтеву дипломског рада одредити за утврђивање постојања корелативног односа између политичких институција и политичке културе.

Циљ овог рада је да укаже на значај и повезаност политичке културе са политичким институцијама и да на компаративан начин то представи. Такође у раду ћемо се осврнути на појмовном одређењу појма политике и појма културе који су кључни за разумевање целокупне проблематике. Навешћемо неке од дефиниција и мишљења која су заступљена од античког доба па све до модерног доба.

Када говоримо о политичким институцијама јасно је да оне владају животима савременог човека и да је такође потребно да су оне таквог капацитета да могу да на прихватљив начин омогуће свим грађанима да задовоље своје основне потребе. У оквиру политичких институција осврнућемо се и на улогу демократије у остваривању функције политичких институција а такође ћемо навести и организацију власти у Републици Србији онако како је дефинисана уставом Републике Србије.

Када говоримо о политичкој култури често се истиче да је ирационална у политичком животу, те да је није могуће до краја схватити и дефинисати, а све више се подвлачи објективни значај политичке културе у животу сваког народа. Сходно томе покушаћемо да појмовно одредимо појам политичке културе наводећи мишљења и дефиниције бројних аутора. О самом појму „политичка култура“ пре свега бих издвојио представнике Габријела Алмонда и Сиднеја

Верба који су први употребили овај термин. Осврнућемо се и на типологију и дати објашњења неких важнијих приступа који су повезани са политичком културом. Посебну пажњу посветићемо и самим носиоцима политичке културе да би смо на крају објаснили повезаност политичке културе са политичким структурама.

„Појам политичке културе претпоставља да традиција неког друштва, дух његових јавних установа, страсти и колективна размишљања његових грађана, као и стил и начин деловања његових вођа- нису само случајни производ историјског искуства, већ заједно чине део смисаоне целине и конституишу разумљиву шему односа“ (Јовановић, 2018 : 12).

Прикушљени подаци класификовани су и обрађени у четири главних делова овог рада док су увод и закључак продукт и одраз виђења и разумевања обрађиваних области.

2. Појам политике

Појам политика (полис-град, државица, скуп грађана који обазују заједницу) је до грађанских револуција (XVII и XVIII века), означавао унутрашњи поредак, државу, односно унутрашњу политику (Тадић, 1996:21).

Наиме, политика представља један од најопштијих и најзначајнијих појмова класичне и модерне друштвене науке.

У стручној литератури се могу наћи бројне дефиниције илустрације ради навешћемо неке за које сматрамо да су најзанимљивије. Тако на пример Чорбић и Ковачевић појам политике дефинишу на следећи начин:

„Под политиком се подразумева делатност усмерена на осмишљавање, организовање, вођење и регулисање заједничког живота људи, у складу са њиховим потребама, представама, циљевима и средствима у одређеној заједници уз сагласност свих или уз потчињавање“ (Чорбић и Ковачевић, 2007:36).

За разлику од наведених аутора Драган Симеуновић политику посматра као свесно организовано, сврсисходно, систематско и умно делање које се „испољава кроз практичну и рационалну активност, а која се врши ради постизања општег добра и бољег живота у заједници“ (Симеуновић, 2009:23).

У даљем појашњењу појма политике аутор прецизније одређује сврху успостављања одговарајућих односа који стварају „државу као супер институцију као и друге институције (...) које ако и немају узвишено обележје деловања, ипак имају изразито политички карактер и стога несумњиво политичке појаве“. (Симеуновић, 2009:23).

Јовановић сматра да је политика „она друштвена активност која се састоји у свесном одређивању циљева људске делатности и утврђивању средстава за остваривање тих циљева“ (Јовановић, 2018:12)

Према Е. Хејвуду политика је делатност којом људи стварају, одржавају и мењају општа правила по којима живе. Она се дефинише и као спровођење моћи, вршење власти, колективно доношење одлука, расподела ограничених ресурса, чињење превара и манипулација и друго. Према њему политику је могуће свести на четири њена основна конститутивна значења и функције:

- „политика као јавни послови,
- политика као моћ и расподела ресурса,
- политика као споразум и сагласност,
- политика као уметност владања „ (Хејвуд, 2004:132).

Јовановић појашњава да је „предмет политике друштвена, а не појединачна појава. Исто тако, под свесном делатношћу треба разумети само делатност изазвану одређеним циљем који се жели постићи, а не сваку делатност о којој се има свест,, (Јовановић, 2018:13).

“У античком свету, политика у свом суштинском смислу представља остварење одређених идеја у заједници. То су, пре свега, идеје највишег добра, правде и опште користи. Аристотел је политику дефинисао као практичну делатност разборитог и правичног управљања заједницом полиса“. (извор,<https://www.jura.kg.ac.rs/index.php/sr/dokumenti/download-document.htm?gid=2436> . приступљено: 01. 08 2023) .

Разборитост као својство политике односи се на претварање могућег у стварно у условима променљиве друштвене праксе. Правичност као својство античког концепта политике односи се на правично расуђивање са сврхом остваривања општег и заједничког добра.

У литератури као што су Аристотелова дела „Никоманова етика“ и „Политика“ могуће наћи и следеће схватања појма политике:

„Човек је политичко биће (зоон политикон), биће која мора да живи у заједници јер није ни „Бог ни звер“, и које трага за делатним добром заједнице. Чинећи тако човек у ствари ради у корист свога добра као слободног члана политичке заједнице“ (извор:<https://www.kcns.org.rs/agora/pojam-i-shvatanja-politike/>, приступљено 01. 08. 2023).

Везу између слободних чланова заједнице чини говор, као средство комуницирања и политичког општења. „Стари Грци су сматрали да је сила нема, те се као начин опхођења међу људима, налази испод нивоа политике. Примена насиља као неполитичког средства односила се само на странце које су третирали као варваре и робове, који као „оруђа која говоре“ нису имали статус људи. Стога је они нису сматрали достојном да на било који начин посредује у односима слободних људи“. (извор:<https://www.kcns.org.rs/agora/pojam-i-shvatanja-politike/> приступљено 01. 08. 2023).

„Између политике и етике постојала је чврста, нераскидива веза. Из тога произилази да ако су правда и опште добро заједнице циљ и суштина политике као такве, онда је етика као наука о добром и исправном владању њен саставни део. Њену суштину чинило је и право, чији је основни смисао да законски кодификује вредносни корпус заједнице и кроз систем норми и санкција обезбеди њихово беспоговорно понашање и упражњавање за све“ (Деспотовић, 2021:31).

„Политика Новог века била је у потпуности саображена променама у друштвено-економској и политичкој структури. Она је представљала делатност владања државом и посредством државе. Такво разумевање политике најбоље су изразили мислиоци апсолутне државе XVI и XVII века Макијавели и Хобс, као и први мислилац државног суверенитета, Боден. Модерно схватање политике није везано само за државу као организацију власти и средство владања, већ се односи и на све облике и садржаје утицаја на државу - ограничавање државне власти“ (извор:

<https://uf-pz.net/wp-content/uploads/2020/04/VASP-1-Sociologija-13.04.2020.-PREDAVANJA.pdf>-приступљено 01.08.2023).

„У новом веку политика добија идентитет и постаје делатност нове друштвене организације-државе. Настанком грађанског друштва, као посебне сфере живота, долази уједно и до поступног ослобођења производно-прометне делатности од уских сталешких стега феудалног поретка, која се концентрише нарочито у градовима“ (извор: <https://uf-pz.net/wp-content/uploads/2020/04/VASP-1-Sociologija-13.04.2020.-PREDAVANJA.pdf>-приступљено 01. 08. 2023).

Модерно схватање политике није везано само за државу као организацију власти и средство владања, већ се односи и на све облике и садржаје утицаја на државу-ограничавање државне власти. Овај процес одвијао се у активностима и борбама грађанског друштва против апсолутне државе и свих облика апсолутизма, а у том процесу политика је задобијала свој нови лик“ (извор : <https://uf-pz.net/wp-content/uploads/2020/04/VASP-1-Sociologija-13.04.2020.-PREDAVANJA.pdf> , приступљено 01. 08. 2023).

Савремено значење политике датира од половине прошлог века. Политика се дефинише као процес управљања сложеним динамичким подсистемима друштва са циљем да се у контексту противречног окружења, створе претпоставке за несметану стабилизацију и легитимацију институција политичког одлучивања. Тако, политика постаје професионална делатност управљања и одлучивања у складу са доминантним политичким и интересним оријентацијама и очекивањима грађанског друштва. Политика је управљачка делатност одлучивања у условима променљивих околности, у циљу стабилизације или трансформације политичког система (Чорбић и Ковачевић, 2007:36).

3. Појам културе

Као други основни појам у овом раду се јавља „култура“. Прегледом стручне литературе која се бави овим феноменом установили смо да не постоји опште прихваћена дефиниција већ да се различито одређује сходно различитим критеријумима. Овде ћемо навести неке примере одређења културе који јасно илуструју разлике у приступу.

Тако на пример Жегарац и остали сматрају у најопштијем смислу да култура представља „начин на који људи ступају у контакт са другим људима и са светом око себе (...),односно да је она „кумулятивни резултат искуства, вредности, уверења, ставова, знања, социјалних организација и друго, који су током генерација обезбеђени или стечени кроз индивидуалне или групне напоре и интеракције“ (Жегарац, Кишјухас и Копривица, 2016:7).

На другом месту они тврде да је култура и начин „оспособљава људе да заједно живе у друштву у оквиру задатог географског окружења, у датој држави која се налази на одређеном ступњу техничког развоја, у одређеном временском периоду“,односно да култура „ представља скуп знања, вредности, понашања и изражавања који је заједнички за одређену групу људи. Ти људи се, затим, међусобно идентификују као припадници једне културе или их као такве идентификују други“ (Жегарац, Кишјухас и Копривица, 2016:7).

Вујовић, Штетић и Туцовић сматрају да је појам култура веома сложен и да се стога дефинише на различите начине, полазећи од различитих премиса. Они истичу следећа три основна приступа дефинисању:

- „ Култура је стечено знање и искуство које људи користе у развоју свог друштвеног понашања.
- Култура је колективно програмирање ума које чланове једне групе разликује од друге.
- Према Е. Калеу културу чини све оно што су људи произвели у својој подсвести, сви материјални и духовни производи“ (Вујовић, Штетић и Туцовић, 2010:466).

Етимологија појма култура потиче од латинске речи „цолере“ што значи гајити, неговати, док у фигуративном смислу значи развијање, образовање, усавршавање, стручна, нарочито општа образованост и начитаност (Вујовић, Штетић и Туцовић, 2010). Култура је начин понашања и начин живота одређене групе људи у одређеном друштву. Она се огледа у знањима и веровањима, у моралу и нормама, у обичајима, навикама и погледима на свет, а који постоје у одређеној средини и у одређено време. „Она је начин на који се раде ствари, а који смо најчешће стекли васпитањем и животом у неком друштву и то у погледу:

- личне идентификације (раса, пол, узраст, класа, држављанство),
- начина мишљења (идеје, мисли, предрасуде),
- начина понашања (обрасци понашања, начини сналажења, обичаји, традиције),
- начина изражавања (уметност, музика, књижевност и комуникација),
- начина живота (породичне улоге, социјални и економски статус, образовања),
- начина интеракција (унутар породице, у широј породици, суседству, локалној заједници, у друштвеним организацијама и институцијама)“ (Жегарац, Кишјухас и Копривица, 2016:8).

„Постоји пет важних чињеница о култури:

- Свако има културу. Она је у суштини идентитета, понашања и представа о томе какав треба да буде свет. Сви заправо живе у оквиру различитих културних сфера: етничких, религијских, језичких, класних и других.
- Унутар култура постоји диверзитети. Погрешно је претпоставити да су сви припадници једне културе исти. Унутар група су могуће веома различите културне норме, уверења и праксе.
- Културе нису статичне. Оне се мењају и развијају у сусрету са новим околностима, изазовима или приликама. Сусрети различитих култура посебно подстичу међусобни развој и промене.
- Култура није детерминативна. Различите особе на различит начин уважавају културне норме и очекивања.
- Културне разлике се усложњавају услед разлика у статусу и моћи разних култура. Када нека културна група поседује већу моћ и бољи статус, тада норме те културе прожимају све друштвене институције као „исправне“ (Жегарац, Кишјухас и Копривица, 2016:9).

4. Политичке институције

Сходно унапред датим дефиницајама политике и појам политичке институције се различито одређује. Ми се овде нећемо бавити семантичким разликама дефиниција већ ћемо навести само неке које указују на разлике аутора у приступу овом феномену. Тако, на пример, Павловић политичке институције посматра као феномене који „доприносе оптималности деловања актера у друштвеном и политичком животу“(...) при чему тврди да „степен њихове оптималности зависи од адекватности и квалитета политичких институција које су у питању“ (Павловић, 2010:25). Већина аутора која се бави политичким институцијама је мишљења да оне сакупљају и кристалишу политичку енергију сваког друштва. Када не би постојала та политичка енергија политичко деловање би било умањено а можда и потпуно уништено.

4.1 Улога демократије у остваривању функције политичких институција

Значај демократије за функционисање савремених политичких институција је несумњив. О томе се слажу бројни аутори. Разликују се само у интезитету те значајности. Исто тако аутори се разликују у оцени улоге које имају политичке институције у друштвеном животу. Тако, на пример, Јовичић сматра да политичке институције данас имају „улогу да организују и омогуће одвијање живота у свим областима“, јер је „човек одувек тежио организованом, стабилном, безбедном окружењу које му гарантује економску, социјалну, друштвену, правну политичку и сваку другу сигурност, а то је посебно изражено на данашњем нивоу развоја“ (Јовичић, 2017: 62).

Демократија има одлучујућу улогу у функционисању политичких институција јер даје једну посебну снагу њиховим успостављањем.

Сасвим је јасно да политичке институције зависе од демократије али такође схватамо да је и демократија доживела одређено посрнуће. То посрнуће демократије је, у ствари, криза ауторитета већине. Режимима трају само дотле док су у стању да помоћу једног општепризнатог ауторитета обезбеде мирно решавање друштвених спорова.

Све институције у друштву теже да свој оквир деловања ставе у контекст демократског понашања које је опште прихваћено и на шта се гледа као на нешто позитивно.

Као идеал и као део коме се тежи у остваривању демократске функције политичких институција је тај да практично владају животима савременог човека омогућавајући једнакост и задовољење основних животних потреба свима.

Политичке партије се налазе на челу политичких институција од којих у највећој мери зависи одвијање комплетног друштвеног живота. Несумњива је чињеница да су политичке организације конститутивни део живота савременог друштва и да су одлучујући чинилац креирања свих социјалних процеса. Политичке организације су битан чинилац политичког живота развијених али и не развијених земаља.

„Политичке партије су релативно трајне институције које имају своју специфичну унутрашњу структуру са јасно дефинисаним местом сваког елемента“. (Иваниш, Младеновић и Драгишић, 2006). У конститутивна обележја политичких партија спадају:

- „организованост,
- тежња за вршењем власти,
- идеологија, и
- програм“ (Иваниш, Младеновић и Драгишић, 2006).

4.2 Организација власти

Устав Републике Србије одређује да уређење власти почива на подели на законодавну, извршну и судску власт и да се њихов однос заснива на равнотежи и међусобној контроли (члан 4 Устава РС). Према Уставу Народна скупштина је носилац уставотворне и законодавне власти, Влада је носилац извршне власти, судови опште и посебне надлежности су носиоци судске власти.

4.2.1 Законодавна власт

Основни принципи политичке културе и деловања политичких субјеката кроз политичке институције су одређене законодавним оквиром. Устав као кровни законски инструмент прецизира основне поставке политичког деловања и политичке културе. Стога ћемо овде назначити основе чланове устава републике Србије који указују на значај политичке културе у деловању политичких институција.

Народна скупштина је највише представничко тело и носилац уставотворне и законодавне власти у Републици Србији. У члану 99 Устава Републике Србије се дефинишу конкретне надлежности Народне скупштине а те надлежности су следеће:

- „доноси и мења Устав,
- одлучује о промени граница Републике Србије,
- расписује републички референдум,
- потврђује међународне уговоре кад је законом предвиђена обавеза њиховог потврђивања,
- одлучује о рату и миру и проглашава ратно и ванредно стање,

- надзире рад службе безбедности,
- доноси законе и друге опште акте из надлежности Републике Србије,
- даје претходну сагласност на статут аутономне покрајине,
- усваја стратегију одбране,
- усваја план развоја и просторни план,
- усвајајући буџет и завршни рачун Републике Србије, на предлог Владе,
- даје амнестију за кривична дела“ (члан 99 Устава РС).

У оквиру својих изборних права, Народна скупштина:

- „бира Владу, надзире њен рад и одлучује о престанку мандата Владе и министара,
- бира и разрешава судије Уставног суда,
- бира председника Врховног касационог суда, председнике судова, Републичког јавног тужиоца, јавне тужиоце, судије и заменике јавних тужилаца, у складу са Уставом,
- бира и разрешава гувернера Народне банке Србије и надзире његов рад,
- бира и разрешава Заштитника грађана, и надзире његов рад,
- бира и разрешава и друге функционере одређене законом,
- обавља и друге послове Утврђене Уставом и законом“ (члан 99 устава РС).

Народна скупштина доноси одлуке већином гласова народних посланика на седници на којој је присутна већина народних посланика. Већином гласова свих народних посланика Народна скупштина:

- „даје амнестију за кривична дела,
- проглашава и укида ванредно стање,
- прописује само одступање од људских и мањинских права у ратном и ванредном стању,
- доноси закон којим Република Србија поверава аутономним покрајинама и јединицама локалне самоуправе поједина питања из своје надлежности,
- даје претходну сагласност на статут аутономне покрајине,
- одлучује о Пословнику о свом раду,
- укида имунитет народним посланицима, председнику Републике, члановима Владе и Заштитнику грађана,
- усваја буџет и завршни рачун,

- бира чланове Владе и одлучује о престанку мандата Владе и министара,
- одлучује о одговору на интерпелацију,
- бира судије Уставног суда и одлучује о њиховом разрешењу и престанку мандата,
- бира председника Врховног касационог суда, председнике судова, Републичког јавног тужиоца и јавне тужиоце и одлучује о престанку њихове функције;
- бира судије и заменике јавних тужилаца, у складу са Уставом;
- бира и разрешава гувернера Народне банке Србије, Савет гувернера и Заштитника грађана,
- врши и друге изборне надлежности Народне скупштине“ (члан 106 Устава РС).

Обзиром да је Република Србија демократска, парламентарна република, Народна скупштина поседује најшири дијапазон овлашћења у вршењу власти и све наведене надлежности спадају под стандардне надлежности парламента у парламентарној републици. Када је реч о доношењу закона и других нормативних аката, осим Народне скупштине, Влада има надлежности у њиховом предлагању и усвајању. Наиме, Влада доноси подзаконске акте који служе извршењу закона, али не и уредбе са законском снагом. Влада по потреби доноси и појединачне правне акте засноване на закону и подзаконским актима. Она доноси прописе и акте, али и предузима мере које обезбеђују несметано функционисање, пре свега привредног система државе, као и вођење економске политике земље. Зато је од подзаконске она постала све више и права нормативна власт која стоји раме уз раме с парламентом, па га чак у томе и потискује. У ратном стању и ванредним ситуацијама законодавна улога Владе је још израженија јер својим актима – уредбама са законском снагом, практично потискује законодавну власт парламента. Влада у тим ситуацијама доноси акте из надлежности парламента, мада је то њено овлашћење ограничено по предмету и времену трајања, као и подложно контроли и потврди парламента онда када се он састане.

4.2.2 Извршна власт

У Србији је извршна власт подељена између председника Републике и Владе. Председник Републике Србије ужива овлашћење широког дијапазона; од права изразито политичког карактера, преко права која га чине неизбежним делом апарата поделе власти до церемонијалних и протоколарних дужности које су природан део сваке функције шефа државе.

„ Као политички одговорном органу са ауторитетом представника државног јединства, председнику Републике је остављено право да одлуке доноси самостално “(Орловић, 2009:174).

У уставној подели власти председник Републике има право да предлаже мандатара за састав владе. Ово право председника Републике нема протоколарни већ стварни политички значај, јер се српске владе формирају као коалиционе. У односу на законодавну власт, председник има право суспензивног законског вета којим може да одложи, а ако се у новом гласању не постигне већина од укупног броја народних посланика и онемогући ступање закона на снагу (Орловић, 2009:174).

И друга овлашћења председника Републике као што су надлежности за време кризних ситуација, руковођење војском, затим начин његовог избора и разрешења, дужина мандата, јака политичка база - по правилу је лидер политичке партије, чине га истакнутом политичком фигуром која представља

Србију у земљи и иностранству. Као што је речено и Влада је носилац извршне власти.

Влада:

- „утврђује и води политику,
- извршава законе и друге опште акте Народне скупштине,
- доноси уредбе и друге опште акте ради извршавања закона,
- предлаже Народној скупштини законе и друге опште акте и даје о њима мишљење кад их поднесе други предлагач,

- усмерава и усклађује рад органа државне управе и врши надзор над њиховим радом,

- врши и друге послове одређене Уставом и законом “(члан 123 Устава РС).

Влада је одговорна Народној скупштини за политику Републике Србије, за извршавање закона и других општих аката Народне скупштине и за рад органа државне управе.

Владу чине председник Владе, један или више потпредседника и министара. Председник Владе води и усмерава рад Владе, стара се о уједначеном политичком деловању Владе, усклађује рад чланова Владе и представља Владу. Министри су за свој рад и стање у областима из делокруга свог ресорног министарства одговорни председнику Владе, Влади и Народној скупштини. Суштину парламентарног система власти чини одговорност Владе пред парламентом. У

парламентарном систему парламент бира Владу, али је и обара (смењује) тако да је Влада на власти све док ужива то поверење парламента, а са ње силази онда када га изгуби. Ова одговорност Владе је пре свега политичка и остварује се политичким средствима која су бројна и разноврсна, с тим да влада одговара или колегијално, солидарно (у целини) или појединачно сваки њен члан, министар, за рад свог ресора. Међу средствима којима се реализује

одговорност владе издвајају се пре свега „посланичко питање, интерпелација, гласање о неповерењу влади али и право истраге и анкете и др. и помоћу њих парламент врши организован надзор над владом (министрима) и може да је натера да му открије своје поступке“ (Јовановић, 1990: 376).

Што се тиче посланичког питања, оно је традиционална институција парламентарног режима, средство политичке контроле владе које је правно уређено и регулисано пословником. То је конкретно питање које посланик опозиције поставља Влади или њеном члану у вези са њиховим радом и оно се тиче како целисходности, тако и законитости деловања Владе и појединих министара. На ово питање Влада или ресорни министар даје одговор, тражену информацију, с тим да се о самом питању и датом одговору и информацији не отвара и не води претрес јер је сврха оваквих питања да Владу компромитује и касније доведе у ситуацију да падне ако дође до гласања о њеном поверењу у парламенту.

Интерпелација је квалификовано посланичко питање о коме се води расправа или претрес и њен циљ није добијање информације о неком питању, него да се претреса и оцењује политика Владе, из чега могу да произађу одређене санкције према њој. Ово питање код интерпелације је неко крупно политичко питање о коме се води расправа која се завршава гласањем. „Ту се гласа о ставу који је предложен у интерпелацији и који је или позитиван или негативан по Владу, или је похваљује или је критикује или се на почетку гласа о простом преласку на следећу тачку дневног реда, када се оцени да у вези са владиним радом не треба изрицати било какву оцену“ (Марковић, 1995: 421).

Гласање о неповерењу влади је главно и најефикасније средство њене политичке одговорности према парламенту јер садржи конкретну санкцију одговорности Владе за рад и политику коју води. „Ово гласање о неповерењу

Влади покрећу посланици опозиције када су незадовољни њеним резултатима рада и сматрају да због тога она треба да падне “(Михајловић, 2009: 446).

„Тако Устав Републике Србије од 2006. год. тражи да се гласању о неповерењу Влади (попредлогу који подноси најмање 60 народних посланика) приступи најраније пет дана по подношењу предлога за изгласавање неповерења“ (члан 130. став 1. Устава Републике Србије од 2006. године „Сл. гласник РС“ бр. 98/2006).

„Поред Владе која одговара као политичка целина, постоји и индивидуална одговорност сваког њеног члана (министра) или министарска одговорност која може да буде политичка, кривична и материјална. Политичка одговорност значи да министар одговара за стање свог ресора, успешност и целисходност свог рада, а не и његову законитост. Санкција за такву одговорност је политичка (а не правна) и састоји се у изгласавању неповерења министру од стране парламента, што повлачи и његово разрешење са министарске функције“ (Стојановић, 2003: 343.).

4.2.3 Судска власт

„Судска власт је јединствена на територији Републике Србије. Судови су самостални и независни у свом раду и суде на основу Устава, закона и других општих аката, када је то предвиђено законом, општеприхваћених правила међународног права и потврђених међународних уговора. Расправљање пред судом је јавно и може се ограничити само у складу са Уставом“ (члан 142 Устава РС).

Судска власт у Републици Србији припада судовима опште и посебне надлежности. Судови су самостални и независни у свом раду и суде на основу Устава, Закона и других општих аката, када је то предвиђено законом,

општеприхваћених правила међународних права и потврђених међународних уговора.

Врховни касациони суд је највиши суд у Републици Србији и он је непосредно виши суд за Привредни апелациони суд, Прекршајни апелациони суд, Управни суд и апелациони суд. Апелациони суд је непосредно виши суд за виши суд и основни суд. Привредни апелациони суд је непосредно виши суд за привредни суд, а Прекршајни апелациони суд је непосредно виши суд за прекршајни суд. Виши суд је непосредно виши суд за основни суд када је то одређено Законом о уређењу судова. Председника Врховног касационог суда, на предлог Високог савета судства, по прибављеном мишљењу опште седнице Врховног касационог суда и надлежног одбора Народне скупштине, бира Народна скупштина. Председник се бира на период од пет година и не може бити поново биран.

5. Политичка култура

Политичку културу одликује дух толерантности према туђим идејама и политичким снагама, али не и толерантност ка злу, агесији и нечовечности већ у пажљиво одмереном ставу према гледиштима која се разликују од сопствених. Алмонд и Верба први уводе концепцију политичке културе. Они истичу да се појам „култура“ користи за означавање психолошке усмерености према друштвеним објектима и процесима, што је само једно од бројних значења овог појма, док појмом „политичка“ ограничавају своје истраживање на скуп ставова о једном засебном подручју друштва-политици.

5.1 Појам политичке културе

Политичка култура као део опште културе, представља уношење реда у политички живот, односно у јавно поље. Политичку културу чине вредности, уверења, убеђења, ставови, симболи, стилови и обрасци политичког деловања и понашања појединца и друштва. Политичка култура има највећи утицај на избор циљева и праваца по којима се појединци, друштво и држава крећу и развијају. У наставку ћемо навести неке дефиниције и мишљења појединих аутора. „Од нивоа развијености политичке културе зависи уређеност политичког поретка. Што је неразвијенија политичка култура појединаца, то су веће могућности узурпација и манипулација. И обрнуто, што је она развијенија, политичка заједница је уређенија“ (Чупић, 2009:339-340).

Аутор Милан Подунавац истиче да појам политичке културе укршта елементе свих релевантних дискурзивних стратегија у савременој политичкој теорији -

либерализма, комунитаризма, републиканизма, као и различитих традиционалних поља.

Сходно томе и Вујадиновић сматра да наведена синтеза политичког либерализма која је присутна код Равлса, полази од „расправе о начелима правде, а завршава се идејама консензуса и политичке културе, при чему централно место у овој новој синтези припада политичкој култури“ (Вујадиновић, 2008:29).

У складу са наведеним и Матић сматра да је „тло политичке културе или „политичко поднебље“ простор на коме неки системи могу успевати и развијати се брже или спорије, подржавани посебним политичким менталитетом људи који на том простору живе“ (Матић, 1993:830).

Вујадиновић сматра да Загорка Голубовић даје најкомплекснију дефиницију политичке културе која подразумева да: „поред облика партиципације индивидуа у друштвеној пракси или „културе понашања“, укључује и норме и услове њиховог учешћа, што значи и врсте друштвених политичких акција, као и процесе у којима се појединци припремају за друштвену партиципацију (...)“ (Вујадиновић, 2008 :29).

Политичку културу одређујемо као скуп ставова, уверења и знања који дају смисао и значење политичким процесима, али истовремено представљају и скуп правила која детерминишу понашање у политичком систему.„ Појам политичке културе претпоставља да традиција неког друштва, дух његових јавних установа, страсти и колективна размишљања његових грађана, као и стил и начин деловања његових вођа – нису само случајни производ историјског искуства, већ заједно чине део смисаоне целине и конституишу разумљиву шему односа“ (Јовановић, 2018 : 16).

Алмонд и Верба кажу да политичку културу треба схватити као мрежу индивидуалних оријентација и ставова припадника једне заједнице према

политичком систему, где је оријентација базична категорија и претходи заузимању става“ (Алмонд и Верба, 2000 : 21).

Политичка култура је нека врста одбрамбеног механизма који друштво аутономно чува и задржава у односу на политичку власт и политичке процесе.

Матић сматра да је политичка култура нека врста „ крајње резерве и отпора које друштво може да пружи у односу на политичке ексцесе, на изазове којима текућа политика није дорасла, на ургентна и кризна стања, или, напосто, у односу на политичке празнине којима се угрожава елементарна кохезија или опстанак неке заједнице“ (Матић, 1993 : 832).

Матић такође сматра да у односу на званичну политику, политичка култура је модална или интервентна форма. Ту се појављује и стални сукоб између стабилизујућих и динамичних, експанзирајућих снага политике. „ Из свега овога произилази да се политичка култура најаче манифестује у различитим ургентним и кризним ситуацијама, опасностима по друштво, спољним или унутрашњим“ (Матић, 1993 : 833).

5.2 Типологија политичке културе

Постоје више приступа који се могу користити у типологији политичке културе неки аутори су користили функционалистички приступ као што су Алмонд и Верба док остали аутори користили вредносно идеолошки критеријум. Имајући то у виду Алмонд и Верба дали су најпознатију класификацију политичке културе. Они разликују три велике класе објеката:

□ „ специфичне улоге или структуре, попут законодавних тела, извршне власти или бирократије;

- мандатаре улога, попут појединих монарха, законодаваца, бирократа;
- поједине јавне смернице, одлуке или промене одлука“ (Алмонд и Верба, 2000 : 21).

Наиме, те структуре, вршиоце дужности и одлуке даље класификују према томе учествују ли у политичким или административним процесима. Под политичким, или инпут процесима, подразумева се ток захтева од друштва према власти и претварање тих захтева у службену политику. Политичке странке, интересне групе и средства комуникације неке су од структура укључених у процес инпута. Под административним, или аутпут процесима, подразумевају се оне којима се примењује или намеће службена политика. Структуре које се углавном баве овим процесима укључују бирократију и судство.

Сходно томе наведени аутори су конструисали три темељна типа политичке културе:

- „ парохилјална,
- поданичка, и
- партиципативна “ (Алмонд и Верба, 2000 : 22).

Парохилјална политичка култура се одликује не познавањем политичких процеса а самим тим и одсуством политичке активности. Поданичку политичку културу одликује постојање знања о политичким процесима, али и несклоност да се учествује у политичким активностима. Код партиципатијске политичке културе постоји знање о политици и спремност да се партиципира у њој.

Сходно томе имамо у виду да једна оријентација не замењује другу, те имамо системски сложене политичке културе које можемо сагледавати као:

- „ парохияло-поданичку,
- поданичко-партиципацијску, и
- парохиялно-партиципацијску. “ (Алмонд и Верба, 2000 : 22).

Парохиялно-поданички тип културе подразумева одбацивање племенских, сеоских или локално ауторитативних захтева и развијање веза са сложеним политичким системом и структурама власти. Класичан пример стварања краљевства.

Поданичко-партиципацијска условљена је претходним прелазом (из парохиялне у поданичку), и представља ширење партиципацијских оријентација на велики део становништва, док је већина преосталог становништва оријентисана према ауторитарној структури власти, уз релативно пасиван скуп самооријентација” (Алмонд и Верба, 2000 : 23).

Парохиялно-партиципацијски тип културе обухвата оне нације где је култура претежно парохиялна, али уведене структурне норме претежно су партиципацијске, дакле захтевају партиципацијску културу. Реч је, заправо, о наизменичном развијању улазних и излазних оријентација то је балансирање од ауторитета према демократији.

А. Лајпхарт разликује политичке културе по њиховим интегративним особинама. Тако он утврђује да постоје три типа политичке културе:

- „ центрипеталну,
- центрифугалну, и
- споразумевајућу политичку културу“ (Лајпхарт, 1992: 13).

„Центрипетална политичка култура је оријентисана ка центру за разлику од центрифугалне, која се удаљује од центра, а у споразумевајућој

политичкој култури су константно отворени путеви за тражење консензуса о главним политичким питањима“ (Матић, 1993 : 834).

„Постоји и подела на традиционалну, модерну и постмодерну политичку културу, затим на конвенционалну и протестну. На основу вредносне оријентације, честа је подела на демократску и аутократску политичку културу“ (Јовановић, 2018 : 21).

У оквиру оријентације према политичком систему, могу се искристалисати три подтипа политичке културе:

- поданичка,
- апатична и
- отуђујућа.

„Ако чланови друштва некритично стварају емоције и ставове према постојећем политичком систему, реч је о поданичком подтипу политичке културе; апатични подтип се заснива на неутралном ставу према политичком систему; трећи подтип, отуђујућа политичка култура, производ је услова који подстичу негативне ставове и емоције према политичком систему“ (Јовановић, 2018:21).

Анализирајући наведену типологију политичке културе и разматрајући је у пракси, може се доћи до закључка да развијене демократске земље имају демократску, партиципацијску политичку културу, њени грађани активно учествују у креирању политике, а политичке институције су изузетно подложне критици, оцени и смени од стране грађана. Са друге стране, неразвијене земље, углавном оне које припадају такозваним „земљама трећег света“, имају аутократску, парохилалну или евентуално поданичку политичку културу, где су политичке вође углавном аутократе које за своја политичка

деловања не доживљавају готово никакве последице и њихова владавина може трајати дуги низ година, без обзира на лош квалитет владавине.

5.3 Повезаност политичке културе са политичким структурама

На основу досад дефинисаних основних појмова (политичке институције и политичка култура) потребно је да у наставку рада одредимо њихов однос. Пошто се наука бави са две врсте односа између два феномена - корелацијом и каузалитетом ми ћемо сходно природи овог рада пажњу обратити само на њихову повезаност то јест само на корелацију. У стручној литератури је могуће наћи различита виђења односа између политичких институција и политичке културе. Ми ћемо, илустрације ради овде навести само неколико за које сматрамо да указују на суштину тог односа. Тако на пример повезаност политичке културе и политичке институције налазимо у истраживањима Г. Алмонда и С. Верба (1963). На темељима компаративних истраживања политичке културе у пет земаља (Сад, Мексику, Италији, В. Британији и Немачкој) установили су да само у две земље (САД-у и В. Британији) постоји модел политичке културе који се највише приближава идеално типском моделу грађанске политичке културе. Тврде да је „политичка култура варијабла која повезује микро и макро политике у одређеном политичком систему. Управо је зато политичка култура народа, а не само елита битна за стабилно функционисање политичког система“ (Алмонд и Верба, 1963:498).

Развој стабилне и учинковите демократске владе зависи не само од структуре државе и политике већ зависи од орјентације које људи имају према политичком процесу и политичкој култури. Да бисмо повезали политичку културу са политичким структурама неопходно је да постоји изграђен озбиљан демократски поредак.

Хунтингтон сматра да у „демократији постоји структурни конфликт између две вредности: индивидуалне слободе као највише вредности демократије, те сигурности и реда, као највиших вредности у ауторитарним поретцима“ (Хунтингтон, 1984 : 87). Овде се директно види у којим режимима ће се развијати каква политичка култура и ка чему ће тежити .

У демократској политичкој култури мора постојати и одређени баланс између консензуса и раскола. Политика подразумева избор између различитих алтернатива, а то ствара политичке странке, па тако и расколе у друштву. Без раскола нема демократске политике. Међутим, ако би раскол био превелик, демократско друштво не би могло постојати, и не би могло квалитетно функционисати.

Вујчић каже да „ако су јако поларизовани односи међу политичким странкама, онда то води до страначке поларизације, те се односи међу политичким странкама не успостављају као односи политичког избора већ као односи политичке мржње и непријатељства“ (В. Вујчић, 1999 : 120).

Данас можемо наћи доста супростављених погледа и доказа о улози политичке културе у развоју демократије, тј. О односу политичке културе и политичке структуре. Један од значајнијих заступника политичког-културалног приступа политици, амерички политиколог Р.Инглехарт, у више својих радова је објашњавао како веровања маса јако утичу на тип режима. „сматрао је да културални модели, кад се једном успоставе, постижу значајну аутономију и могу утицати на политичке и економске процесе. Према њему политичка култура представља нужну везу између демократије и економског развоја “ (Инглехарт 1988 : 72).

5.4 Носиоци политичке културе

Када се говори о носиоцима у политичкој култури, углавном се мисли на одређени скуп појединаца, већу или мању групу људи. За већину аутора носиоци политичке културе су својство колектива – нације, класе, политичке партије или било које друге формалне или неформалне групе. Треба рећи да свака ужа култура учествује као део у некој широј култури, коју ствара шира заједница, у коју улази и дотична ужа заједница. Уколико је већи број друштвених процеса у некој заједници, и уколико су ти процеси важнији, у толико је дубља њена култура, тј. у толико већи део културе она захвата, у толико је она самосталнија у односу на друге културе. „Најважнија и најсамосталнија јесте она култура коју ствара друштво у ужем сислу, као потпуна друштвена заједница, а то су данас углавном нације“ (Јовановић, 2018 :27).

Приликом анализе носоца политичке културе углавном се испитују појединци као носиоци, да би се након тога те индивидуалне карактеристике уобличиле сакупљањем у колективне карактеристике политичке културе. Тако постоји схватање да као што се нације могу окарактерисати према годишњој количини падавина или резервама нафте, могу бити окарактерисане и према дистрибуцији црта личности њихових грађана. За неке ауторе, с друге стране, овакав приступ политичкој култури као индивидуалној црти личности је проблематичан, јер „ појединци имају уверења, вредности и ставове, али немају културу“ (Елкинс и Симеон, 1979 : 127).

Овакав приступ заправо је изједначавање културе и личности и објашњавање културе самом собом.

Из овога произилази да „култура није карактеристика појединца, те се испитивањем појединаца не може ни анализирати. По речима Мелвила Хресковица, „ свакако да је свака култура више но што иједно људско биће може захватити, будући да нико не зна све о својој култури акумулирној кроз векове, и

да је култура, у извесном смислу, део средине појединца, део околине коју ствара човек” (Херсковић, 1971 : 59).

Наиме Алмонд и Верба полазећи од индивидуалних оријентација, наглашавају да анализа политичке културе мора бити заснована на следећа четири елемента:

- „ на анализи промена, револуција, верских покрета, сукоба;
- на анализи институционалних и идеолошких норми,;
- на анализи економских и социјалних услова;
- на анализи структуре личности, што представља субјективну страну политичке културе” (Алмонд и Верба, 2000 : 23).

6. Закључак

Политичке институције данас имају улогу да организују и омогуће одвијање живота у свим областима а имајући у виду и податак да су политичке партије на челу ових институција закључујемо да управо од њих зависи одвијање и обликовање комплетног друштвеног живота. Све савремене политичке институције би требале да теже да свој оквир деловања поставе у контекст демократског понашања где би се обезбедила једнакост за све и где би се омогућило грађанима задовољење основних животних потреба. Да би се једно друштво развијало морало би да има веома развијене и стабилне политичке институције али у исто време и веома флексибилне и спремне на промене што је углавном реткост али такође требају да буду у функцији развоја политичке културе.

Пошто култура у својој суштини престава сублимаат знања, искуства, вредности, ставова, уверења, социјалног организовања и карактеристика је одређених група људи који се идентификују са њом. Онда она као таква повратно утиче на изградњу демократских политичких институција. Она нам говори да је веза између политичке културе и политичких институција обострана односно да демократске политичке институције стварају простор за развој политичке културе али и да политичка култура утиче на јачање демократских капацитета политичких институција. Политичка култура као посебан део културе односи се на обрасце политичког деловања и политичког понашања појединца и друштва у целини. Можемо извести закључак да је одлика напредних држава света висока развијена политичка култура са развијеним само критичким мишљењем. На формирању политичке културе огромну улогу имају политичке партије као носици политичких институција али такође велику улогу има и политичка писменост самог појединца или групе људи којој припада.

7. Литература

- Almond, G. Verba, S.(1963) *The civic Culture*, Princeton: Princeton university press.(p.34)
- Elkins, D & Simeon, E. B.(1979). A Cause in Search of its Effect, or What Does Political Culture Explain?.*Comparative Politics*, 11, (p.127)
- Inglehart, R(1988) *The Renaissance of Political Culture*, *American Political science Review*, Vol 82, br 4,(p.1219)
- Huntington, S. P. (1984) *Will More Countries Become Democracies*, *Political Science Quarterly*, Vol.99, br2(p.193-218)
- Алмонд, Г. и Верба, С. (2006). *Цивилна култура*. (стр.19-20). Загреб
- Вујадиновић, Д. (2008). *Цивилно друштво и политичка култура*. Филозофска истраживања, год.28, св.1, (стр.21-33)
- Вујовић, С., Штегић, С. и Туцовић, М. (2010). *Култура и људско стваралаштво (Значај културе и људског стваралаштва за стварање туристичког брэнда Србије)*. У: *Зборник радова: У Унапређење туризма као фактор развоја привреде Републике Србије* (ур. Петровић, П. и Голубовић, В.). (стр. 465-475). Београд.
- Вујачић, В. (1999). *Политичка култура и политичка структура: однос политичке културе, структуре и демократије (1. део)* *Политичка мисао*, 36(1), (стр.113-139). Загреб
- Деспотовић, Љ. (2021). *Политика и схватања политике*. Преузето 14. Јуна 2023.
<https://www.kcns.org.rs/agora/pojam-i-shvatanja-politike/>
- Жегарац, Н., Кишјухас, А. и Копривица, И. (2016). *Појмовник културно компетентне праксе*. (стр. 9). Нови Сад.
- Иваниш, Ж., Младеновић, М. и Драгишић, З. (2006). *Политички систем*. Београд: Факултет безбедности.
- Јовичић, Д. (2017) *Демократија и политичке институције*, *Цивитас*, (стр.62)
- Јовановић, С. (1990). *О држави, основи једне правне теорије*. Сабрана дела, том 8. (стр.376).

Београд: Бигз,СКЗ и Југославија публикација.

Јовановић, М. (2018). *Ауторитарна политичка култура*. Мастер рад. (стр.12-30). Ниш: Правни факултет.

Лајпхарт, А.(1992). *Демократија у плуралним друштвима*, Глобус, (стр. 13). Загреб

Марковић,Р.(1995).*Уставно право и политичке институције*. Београд: „Службени гласник“.

Матић,М.(1993).*Политичка култура*. (стр. 832).Београд: ЕПК,Савремена администрација.

Михајловић,В.(2009). *Уставно право*. Краљево.14.

Орловић, С. (2009). Правни положај органа звршне власти Републике Србије и Европске уније. У: *Зборник радова Правног факултета* (стр. 167-187). Нови Сад.

Павловић, В. (2010). *Квалитет политичких институција*. (стр. 25). Београд.

Стојановић, Д. (2003). *Уставно право, књига II.* (стр.343). Ниш: Свен.

Симеуновић, Д. (2009). *Увод у политичку теорију*. ИПС. (стр.23). Београд

Тадић, Љ. (1996). *Наука о политици*. (стр.21). Београд

Устав Републике Србије, „Службени гласник РС“, број 98/2006

Чорбић, Д. и Ковачевић, С. (2007). *Политика и политички систем*. Ниш.

Чупић,Ч.(2009).*Политичка култура и медији*. *Годишњак Факултета политичких наука*, вол. 3, бр. 3, (стр. 339-351).Београд

Херсковић, М. (1971). *Културна антропологија*. Култура, (стр.59)

Хејвуд Е. (2004) *Политика*, (стр. 132). Београд

<https://uf-pz.net/wp-content/uploads/2020/04/VASP-1-Sociologija-13.04.2020.-PREDAVANJA.pdf>, приступљено 14. Јуна 2023).

<https://www.jura.kg.ac.rs/index.php/sr/dokumenti/download-document.htm?gid=2436>, приступљено: 01. Августа 2023).